

ملا کمال منجم

تاریخ مختصر

(زبدة التواریخ)

تصحیح

رفعت خواجہ یار

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر

انتشارات
تمن علم

سرسناسه	: منجم پردي، کمال بن جلال، قرن ۱۱ ق.
عنوان قراردادی	: زبدة التواريخ
عنوان و نام پدیدآور	: تاریخ مختصر: زبدة التواريخ / تألیف: ملاکمال منجم؛ تصحیح: رفعت خواجه یار.
مشخصات نشر	: تهران: تمدن علمی، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۴ ص.؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۳۱۰-۲۵-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: نمایه.
عنوان دیگر	: زبدة التواريخ.
موضوع	: ایران - تاریخ - صفویان، ۹۰۷ - ۱۱۴۸ ق. - تاریخ جهان
موضوع	: Iran - History - Safavids, 1502 - 1736 - World history
شناسه افزوده	: خواجه یار، رفعت، مصحح
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ م ۱۱۷۶/۲۸ DSR
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۰۷۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۵۷۲۸۳۷

ملاکمال منجم

تاریخ مختصر (زبدة التواريخ)

تصحیح

رفعت خواجه یار

چاپ اول: ۱۳۹۸ - شمارگان: ۳۳۰ نسخه

لیتوگرافی: باختر - چاپ: رامین

قطع: رقعی

صفحه آرای: احمد علی پور

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۳۱۰-۲۵-۳

حق چاپ محفوظ است.

انتشارات
تمدن علمی

تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین -

خیابان شهدای ژاندارمری - بن بست گرانفر - پلاک ۴

تلفن: ۶۶۴۱۲۳۵۸ - ۰۲۱

Www.elmpub.com

info@elmpub.com

nashreelam

فهرست مطالب

۷.....	مقدمه مصحح
۱۳.....	از هبوط آدم تا بعثت ادريس
	ولادت باسعادت حضرت رسول الله محمد بن عبدالله بن
۱۹.....	عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف صلى الله عليه وآله وسلم
	ميلاد با اسعاد حضرت امير المؤمنين امام المتقين على بن ابيطالب
۲۱.....	بن عبدالمطلب (ع)
۲۲.....	ذكر خلافت خلفا ثلاثه
۲۲.....	ولادت باسعادت حضرت فاطمه الزهرا عليها السلام
۲۳.....	مولود مسعود حضرت امام حسن (ع)
۲۳.....	ولادت باسعادت حضرت امام حسين (ع)
۲۴.....	ميلاد با اسعاد سيد العابدين على بن الحسين عليهما السلام
۲۵.....	ولادت باسعادت حضرت امام محمد باقر (ع)
۲۵.....	ذكر استيلاى عباسيان
۲۶.....	مولود مسعود حضرت امام جعفر صادق (ع)
۲۶.....	ولادت باسعادت حضرت امام موسى كاظم عليه السلام

- ۲۷ مولود مسعود حضرت امام علی بن موسی الرضا علیه التحیه و الثنا
- ۲۷ ذکر سلاطین سامانی
- ۲۸ میلاد با اسعاد حضرت امام محمد تقی علیه السلام
- ۲۹ ولادت باسعادت حضرت امام علی النقی علیه السلام
- ۲۹ ذکر احوال صفاریه
- ۳۰ مولود عاقبت محمود حضرت امام حسن عسگری علیه السلام
- ۳۰ ذکر مجملی از احوال سلاطین آل بویه
- ولادت باسعادت حضرت امام صاحب الزمان علیه الصلوه
- ۳۱ والسلام
- ۳۲ ذکر مختصری از سلاطین غزنویه
- ۳۳ ذکر سلاطین سلاجقه
- ۳۴ ذکر پادشاهان ملاحده اسماعیلیه
- ۳۵ ذکر مجملی از احوال اتابکان فارس
- ۳۶ ذکر شمه از احوال خوارزمشاهیه
- ۳۸ ذکر پادشاه جهانگیر چنگیز خان و اولاد و احفاد او
- ۴۱ ذکر ملوک الطوائف بعد از چنگیزیه
- ۴۲ ذکر سلاطین آل مظفر
- ۴۳ ذکر مجملی از احوال سربداران
- ۴۴ ذکر پادشاه صاحب قران امیر تیمور گورکان و اولاد امجاد او
- ۴۷ ذکر اولاد امیر تیمور
- ۵۰ ذکر مجملی از احوال سلاجقه روم
- ۵۲ ذکر سلاطین آل عثمان و منشأ دولت ایشان
- ۵۴ ذکر مجملی از احوال پادشاهان اوزبکیه

- ۵۷ ذکر مجملی از احوال سلاطین قراقویونلو.
- ۵۹ ذکر مجملی از احوال پادشاهان آق قویونلو.
- ذکر مجملی از احوال پادشاهان صفوی و بیان نسب ایشان به
- ۶۱ دودمان نبوی (ص)
- ذکر مبدأ طلوع آفتاب دولت خاقان اعظم ممالک ستان
- ۶۴ ابوالمظفر شاه اسماعیل بهادر خان از مشرق اقبال بیکران
- ذکر شمه از احوال خاقان جم جاه ظل الله شاه طهماسب انارالله
- ۶۸ برهانه
- ۷۹ ذکر جلوس نواب خاقانی شاه اسماعیل ثانی بر سریر جهانبانی
- ۸۱ ذکر جلوس همایون سلطان محمد خدا بنده بر سریر سروری
- ذکر احوال خیرمآل مهر اوج اقبال شاه عباس بهادر خان از زمان
- ۸۵ ولادت تا اوان رحلت
- ذکر جلوس مبارک شاه عباس بهادر خان انارالله برهانه بر تخت
- ۸۶ خراسان
- ۹۸ جلوس شاه سلیم
- ذکر جلوس میمنت مانوس پادشاه صاحب ناموس شاه صفی
- ۱۱۴ صفوی موسوی حسینی بهادر خان
- ذکر شمه از احوال خیرمآل اعلی حضرت خاقان صاحبقران شاه
- ۱۲۹ عباس ثانی بهادر خان انارالله برهانه
- ذکر احوال خجسته آمال آفتاب اوج اقبال ابوالمظفر سلطان شاه
- ۱۴۳ صفی الثانی الصفوی الموسوی الحسینی

مقدمه مصحح

نسخ خطی، قسمتی از میراث گران بهای تاریخ و فرهنگ ایران است که در کتابخانه‌های داخل و خارج کشور نگهداری شده و سرمایه‌های معنوی و مادی این ملت را تشکیل می‌دهد و اطلاعات مندرج در آن‌ها در زمینه‌های مختلف پس از گذشت قرن‌ها هنوز مطالب سودمند و مفید در خود محفوظ داشته است به‌ویژه در حوزه تاریخ که مواد و مصالح اصلی این نوشته را وقایع حادث در گذشته تشکیل می‌دهد و در برخی مقاطع نویسنده خود شاهد و ناظر حوادث بوده است.

کتاب حاضر تصحیح نسخه خطی ای است به نام تاریخ مختصر که به نام‌های زبده التواریخ، مجمل التواریخ، لب التواریخ نیز نامیده شده است. این کتاب اثری است از دوره صفوی و توسط ملا کمال منجم که در دربار شاه عباس دوم سمت منجمی داشته نگاشته شده است ملا کمال پسر ملا جلال منجم یزدی صاحب کتاب روزنامه ملا جلال و یا همان تاریخ عباسی است.^۱ ملا کمال نیز پس از پدر و حتی احتمالاً هم‌زمان با پدر منصب منجمی دربار شاه عباس را داشته که در چندین جای کتاب به آن اشاره

۱. تاریخ عباسی یا روزنامه ملا جلال منجم، به کوشش سیف‌الله وحید نیا ۱۳۶۶

می‌کند.^۱ نویسنده در آغاز کتاب هدف از نگارش آن را چنین بیان می‌کند «چون در بعضی اوقات بر مجملی از تواریخ احتیاج می‌شده این مختصر تألیف شد تا در همه جا همراه تواند بود» از آنجا که نویسنده حوادث تاریخی را از هنگام هبوط آدم آغاز کرده و به ذکر پیامبران و سپس پادشاهان و حکومت‌های تشکیل شده در زمان آن‌ها می‌پردازد و این روند را تا حکومت زمان خویش یعنی دوران صفویه ادامه می‌دهد، از نوع تاریخ‌نگاری‌های عمومی محسوب می‌گردد و تفاوت آن با تاریخ‌نگاری‌های عمومی معمول در این است که بسیار به اختصار به ذکر مطالب پرداخته است. البته نویسنده چون قصد داشته تا بیشتر به ثبت وقایع زمان خویش برسد از دوره‌های قبل به سرعت گذشته تا بدان جا که در برخی از دوره‌ها فقط به ذکر اسامی پادشاهان هر دوره اکتفا کرده است به گونه‌ای که به صورت فهرستی از اسامی پادشاهان یک دوره بسنده کرده است. این خلاصه گویی ویژگی دیگری به کتاب داده و آن اینکه برخلاف تاریخ‌نگاری‌های دوران صفوی نشر آن ساختگی، مصنوع و متکلف نیست، علاوه بر آن از القاب و عناوین طولانی جز در عنوان آغازین پادشاهان صفوی نیز استفاده نشده است. پیرایه‌های ادبی در متن نیست و بیان کتاب سراسر ساده و موجز و مختصر می‌باشد. این اختصارگویی به قدری چشمگیر است که شاید بتوان گفت نمونه‌ای منحصر به فرد از تاریخ‌نگاری دوره صفوی است.

بخش صفویه از اهمیت بیشتری برخوردار است زیرا ملاکمال جزء

۱- این احتمال از آنجا پیش می‌آید که در آغاز یکی از نسخ خطی کتابخانه ملک می‌گوید: «و دعای دوام دولت پادشاه کامکار دین پناه ظل الله شاه عباس حسینی الموسوی بهادر خان بنده احقر کمال بن جلال منجم را که یکی از غلامان قدیم این آستان است و چون در مجلس بهشت‌آیین و ملازمت ملازمان و مقربان راهی بود.»

درباریان محسوب می‌شده و خود از نزدیک شاهد بسیاری از حوادث زمان خود بوده است او در چندین جای مختلف کتاب از شخص خود با عنوان «بندۀ کمترین ملا کمال» یاد می‌کند که برای انجام امور مرتبط با وظایفش که به او محول شده است انجام وظیفه کرده. حوادث و وقایع این بخش از کتاب با ذکر سال و ماه و حتی روز بیان شده، اقدامات پادشاه، سفرها، عزل و نصب اشخاص، دیدارها، ارتباطات خانوادگی، متوفیات و غیره همگی با ذکر تاریخ روز بیان شده، از جمله امور محوله به ملا کمال محاسبه مسافت اصفهان به مشهد است که با ذکر اسامی مناطق و میزان مسافت با دقت بیان نموده است.

از نکات جالب کتاب رسم تصویر برخی صور فلکی است، نویسندگان در چندین موضع وقتی که به ذکر دقیق تاریخ واقعه‌ای با ماه و روز می‌پردازد صورت فلکی ماه را نیز همراه نام آن می‌آورد این شیوه نشان از غلبه روحیه منجمی نویسنده و تأکید بر ثبت زمان در نگارش حوادث است.

نویسنده حوادث را با ذکر تاریخ دقیق آن‌ها تا جلوس شاه صفی دوم (شاه سلیمان) که در چهارم ربیع‌الثانی ۱۰۷۷ در اصفهان واقع شد بیان کرده و یک‌باره برخلاف روند قبلی با دو سال فاصله از زمان جلوس شاه صفی دوم به ذکر عزل میرزا مهدی اعتمادالدوله در سنه ۱۰۷۹ و وزارت شیخ علی خان زنگنه به جای او پرداخته و با جمله «تا حالت تحریر که شهر محرم سنه ۱۰۸۹ به امر وزارت مشغول است.» کتاب به اتمام می‌رسد.

تصحیح کتاب حاضر بر اساس دو نسخه خطی موجود در کتابخانه مجلس شورای اسلامی نسخه اول به شماره مدرک ۱۰۳۳۹۸ شماره بازیابی ۹۵۴۴ و نسخه دوم IR۲۷۴ و شماره بازیابی ۱۴۱۳۵ صورت گرفته، نسخه اول که تاریخ ۱۰۸۹ دارد و کاتب آن ابن سلیمان الحسنی ابوالمهدی نعمت الهی است نسخه اصل قرار گرفته است. نسخه دوم کتابخانه مجلس اختلافات

زیادی با نسخه اصل دارد و از صفحات انتهایی نیز افتادگی دارد. دو نسخه دیگر از این کتاب در کتابخانه ملک موجود است که از نسخه شماره ۱/ ۳۹۲۰ جز در چند مورد جزئی، اختلافی با نسخه اصل قرار داده شده ندارد و نسخه دیگر به شماره ۲/ ۴۱۶۵ از صفحات انتهایی افتادگی دارد.

در مجموع دوازده نسخه از این کتاب در فهرست نسخه‌های خطی ایران شناسایی شده است که تصحیح حاضر بر اساس چهار نسخه ذکر شده، صورت گرفته است.

ذکر این مطلب نیز لازم است که ابراهیم دهگان دو متن از دوره صفویه را تحت عنوان تاریخ صفویان در سال ۱۳۳۴ تصحیح و منتشر کرده است. متن دوم آن با عنوان تاریخ ملاکمال می باشد که در معرفی آن می نویسد این تاریخ حاوی یک دوره تاریخ ایران از پیدایش پیشدادیان تا واسط پادشاهی شاه عباس دوم می باشد که نامبرده قسمت صفویه را انتخاب و در ادامه متن اول آورده است و آن گونه که در مقدمه می گوید نسخه مورد استفاده اش متعلق به کتابخانه شخصی آقای جعفر مدثر بوده و فوق العاده مغلوپ و در برخی موارد گیج کننده، صدر و ذیل ندارد و نقص آن را از نسخه متعلق به حاج حسین آقای ملک برطرف کرده، تاریخ تحریر هم نداشته و احتمال می دهد متعلق به ۲۰۰ تا ۲۵۰ سال قبل بوده است.

مصحح به مطابقه اجمالی متن حاضر با مورد ذکر شده نیز اقدام نمود. علاوه بر اختلافاتی که ناشی از اختلاف معمول بین نسخ می باشد، متن حاضر نسخه کامل همان متن دومی است که ابراهیم دهگان تنها بخش صفویه آن را منتشر کرده است.

مصحح، لزومی به بیان اختلاف نسخ به صورت مورد به مورد ندیده و تنها در چند مورد که نیاز بوده است اختلافات در پاورقی ذکر شده است. شکل صحیح اسامی اشخاص و اماکن نیز در صورتی که ناخوانا یا محل تردید بوده

است با مراجعه به کتب دیگر اصلاح شده و با رسم الخط امروزی آن‌ها نگارش گردیده است. برای رعایت امانت تاریخی، موارد مربوط به اشکال صور فلکی عیناً از نسخه اصلی کپی و در نسخه چاپی گنجانده شده است.

در مورد نام این کتاب نیز با آنکه به اسامی مختلف که در ابتدا اشاره شد، ثبت گردیده است برای اجتناب از اشتباه با کتب دیگری به همین عناوین،^۱ نام «تاریخ مختصر» که نسخه اصلی قرار داده شده نیز با این عنوان ثبت شده بود، ترجیح داده شده است.

در پایان لازم می‌دانم از مسئولین محترم بخش نسخ خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی و نیز مسئولین نسخ خطی کتابخانه ملک که نسخ مذکور را در اختیار این جانب قرار دادند تشکر نمایم همچنین از جناب آقای خبازان مسئول بخش نسخ خطی کتابخانه آستان قدس رضوی که این جانب را از وجود نسخ دیگری آگاه کردند تشکر می‌نمایم.

رفعت خواجه‌یار

بهار ۱۳۹۶

R. khajehyar@yahoo.com

۱. کتبی با عناوین ذکر شده وجود دارد که غیر از کتاب حاضر می‌باشد که عبارت‌اند از: لب التواریخ: یحیی بن عبداللطیف قزوینی، تصحیح میرهاشم محدث. زبده التواریخ، محمد حسن بن محمد کریم به کوشش بهروز گودرزی. مجمل التواریخ، ابوالحسن بن محمد امین گلستانه. به اهتمام مدرس رضوی